

Válka může být též legálním stavem („status belli“) mezi dvěma či více politickými entitami, bez jediného výstřelu. „Duch boje“ a bojová motivace nejsou agresivní, pak by byly kontraproduktivní. Dnes jsou vojáci primárně posuzováni podle poslušnosti, smyslu pro povinnost, konformismu, loajálnosti ke své bojové skupině. Zabíjejí nepřitele bez nenávisti, nepřátelství, agresivity. Musí jednat jako automaty, příliš agresivní vojáci jsou z armády vyřazováni. Mnoho dnešních autorů píše o tom, že vojáci nejdou na frontu na základě agresivního vzrušení (Lagerspetzová 1982, viz též Miligramův test (1974) o poslušnosti vůči autoritě). Většina normálních lidí je s to poškozovat či zabíjet jiné na základě instrukcí autority (Arendtová 1995).

Vraťme se ještě k Wilsonově otázce: může válkychtivost (belligerence) být ztotožněna s agresí či násilím? Britové a Holanďané byli velmi válečnými národy v dobách svého imperiálního vrcholu, ale to není důkazem, že by občané těchto národů byli více agresivní v této době či dodnes než národy neválekychtivé. Kategorie belligerence se nedá ztotožnit jednoduše ani s agresí, ani s násilím. Válečnost se vztahuje k antagonistickým aktům mezi politickými entitami (kmeny, národy), při nichž násilí může být užíváno naplno nebo omezeně či vůbec ne.

Dříve antropologové a etnologové dělili kmenové společnosti na „válekychtivé“ a „mírumilovné“, aniž by věnovali větší pozornost těmto přívlastkům. Ani četnost válek nemůže

být považována za měřítko „válekychtivosti“, neboť nerozlišuje, zda válka je defenzivní či ofenzivní, či jaké byly motivy, důvody či kontext. Např. Pueblo indiáni Nového Mexika byli často náhodně zapleteni do defenzivních válek s okolními loupeživými kmeny. Avšak mělo by malý smysl nazývat je „válekychtivými“.

Jako závěr nám vychází, že přímé spojení agrese s válečnictvím je vážnou chybou a zjednodušením. Mnoho vědců z různých oblastí už dříve zastávalo toto mylné stanovisko (Malinowski, Fromm, Montagu aj.).

Vcelku lze souhlasit s finskou badatelkou Lagerspetzovou (1982), že agrese se sice může uplatnit v určitých fázích procesu války, ale válka nemůže být vykládána na bázi teorie individuální agrese: zabíjení příslušníků vlastního druhu probíhá ze zcela různých motivů (viz van der Dennen, c.d. 1995).

Na závěr ještě stručnou ediční poznámku. Při dnešním rozsáhlém výběru západní literatury a její popularizaci českými překlady by byla žádoucí větší náročnost k samotné kvalitě překládaných knih, zvláště pokud jde o starší a vědecky sporné knihy, podrobené už dříve rozsáhlé vědecké kritice a polemice. Tyto knihy není vhodné buď překládat vůbec, nebo je alespoň doplnit kritickým doslovem, a to zvláště tehdy, když od téhož autora jsou dnes k dispozici novější a méně problematické knihy (E. O. Wilson: *The Diversity of Life* 1992 nebo *Biophilia* 1984).

Jan Kamaryt

Luboš Kropáček: Islámský fundamentalismus

Praha, Vyšehrad 1996, 264 s.

Spojení islámský a fundamentalistický se stalo ve sdělovacích prostředcích již téměř návykovým. Luboš Kropáček (který je též autorem úspěšné knihy *Duchovní cesty islámu*, Vyšehrad 1993) se ve své práci o islámském fundamentalismu pokouší naznačit, že se tak děje neprávem. Rozebírá nejdříve samotný pojem fundamentalismu a pak se zabývá jeho islámskými variantami. Fundamentalismus si nárokuje majetnictví pravdy. Pod jeho vlivem se formuje proud politického islámu. Krajní polohy islamismu pak sahají k extremismu a terorismu.

autor chápe islám samotný jako složený z četných proudů, které se jak v historii, tak i místně mohou velmi odlišovat.

Kapitola *Témata nesouhlasu* rozebírá jednotlivé okruhy problémů, ve kterých dochází ke konfrontaci se západním myšlením a stylem života. Současní fundamentalisté odmítají duchovní klima euroamerické civilizace, její antropocentrický obraz světa a autonomii jedince. Muslim má svou identitu projevovat i navenek, například oblečením a dalšími znaky, muži například vousem, ženy zahalením, všichni pak způsobem stravy, rodinným životem a dodržováním náboženského kalendáře. Škála nesouhlasu se Západem je ovšem široká, sahá od věcné argumentace až po zatrpklou zlobu.

Asociovat islám jenom s totalitními režimy je zavádějící. Korán sám nepodává nějaký přesný popis uspořádání státu. Charakteristické je to, že islám nezná oddělení „světské“ a „duchovní“ moci, přinejmenším teoreticky. Vláda se má vykonávat jen prostřednictvím Božího zákona, což si jednotlivé islámské proudy interpretují podle míry své radikality. Podle Luboše Kropáčka „hlučná vystoupení militantních hnutí odvádějí neprávem pozornost médií od současného postupu ‚třetí vlny‘ demokratické islamizace světem. Ústavní a parlamentní systémy se ve velkém počtu zemí výrazně upevnily“ (s. 71).

Lidská práva jsou v moderní době spojena s nábožensky inspirovaným americkým *Prohlášením nezávislosti* (1776) a také s nenáboženskou francouzskou *Deklarací lidských práv* (1789). Z historického hlediska nelze zapomenout na to, že muslimové projevovali po staletí vůči jinověrcům větší toleranci, než tomu bylo ve středověké Evropě. Tato tolerance se vztahovala zvláště na křesťany a židy. Islám ovšem dodnes fakticky nepřipouští konverzi muslima nebo neomezené právo na sňatek s jinověrcem. Je-li islám zakotven v ústavě, tak není možné, aby v čele státu mohl stanout nemuslim. Autor cituje jistého iráckého novináře, který připomíná, že i v demokratické Anglii musí být panovníkem také jenom anglikán. Co se týče šariátského trestního práva, které ukládá tělesné tresty jako například bičování za opilství, amputaci končetin za krádež a kamenování za cizoložství, jsou tyto předpisy sice závazné, ale vykonávaly se málokdy. Liberální islámští myslitelé soudí, že takové příkazy se mohou vykládat jako jistá nábožensko-etická výstraha. Stejně tak přece obrazně mluví křesťanský Nový zákon o odetnutí ruky nebo odvržení oka, pokud hrozí pohoršení. Ve vztahu k lidským právům lze v islámském světě rozeznat tři postoje: nerespektování, protikladné liberální stanovisko a snaha o integraci do duchovního odkazu islámu.

Postavení ženy v islámské společnosti vzbuzuje mocné emoce. Přesto je nutno připomenout, že ve své době přinesl Korán ženám důstojnější postavení. Někteří islámští teoretikové dokonce hrdě tvrdí, že o staletí dříve než v Evropě dal islám ženě právo na majetek, dědictví, rozvod a hmotné zabezpečení. Problé-

mem jsou ovšem mnohde zvykové normy, které mohou postavení ženy ve společnosti a rodině ve srovnání s evropskými zvyklostmi značně omezovat. Korán například nepožaduje zahalování ženy a tam, kde k němu dochází, má zahalování různou podobu, a dokonce i trochu jiný význam. Někde považuje probouzející se ženské hnutí zahalování za ponížení, jinde (třeba v Turecku) jsou ženy na své závoje hrdé a jsou pro ně znakem kulturní a náboženské identity. Proslulým se stal spor ve Francii, kde naposledy v roce 1994 propukl konflikt ohledně toho, zda studentky smějí nosit šátek v laické státní škole. Laický stát se svou ideou tolerance se tak na hranici mezi kulturami náhle dostává do paradoxních problémů.

Ekonomický význam mnoha islámských zemí obrací pozornost k islámskému pojetí obchodu a podnikání. Není to nic nového, neboť islám v prostředí čilého obchodování vznikl. Islámské ekonomické modely se hlásí jak k tržním principům, tak i k centrálnímu plánování a různým socialistickým experimentům. Odpůrci trhu jsou dnes v menšině. Islám má ovšem sklon tíhnout k silné roli státu a především ke státnímu vlastnictví nerostného bohatství. Debata se vede také kolem bankovníctví, především kolem přípustnosti úroku.

V kapitole o hodnotách slučitelných s trvale udržitelným způsobem života autor zjišťuje, že v některých ohledech se od Západu islámské země tolik neliší. Vztah k přírodě bývá rovněž kořistnický, konzumní způsob života je tak kritizován právě proto, že se tolik šíří, porušují se lidská práva, projevuje se nadměrný zájem o technické vymoženosti a moderní zbraň a lidové vrstvy se poddávají manipulaci. Oproti tomu mají muslimové silné vědomí rodiny a vztah k budoucím generacím a obětavost ve prospěch dětí se projevuje i u mužů. „Jako zábrana autodestruktivního jednání působí zejména pocit odpovědnosti vůči vlastní početné rodině. Islám podporuje hygienické návyky a zakazuje alkohol, drogy a hazard“ (s. 105).

Polovinu obsahu knihy tvoří popis situace v jednotlivých zemích, kde muslimové tvoří významnou část obyvatel. Islám není monolit a ani automatické ztotožnění islámu s arabským světem není přesné. Vždyť Arabové tvoří asi jen 15 procent pomyslného islámského „národa“ a největší počty muslimů žijí v jižní Asii.